

Zinātnes Vēstnesis

Latvijas Zinātnieku savienības, Latvijas Zinātnes padomes un Latvijas Zinātņu akadēmijas laikraksts

4 (88)

1995. gada februāris

Turpinās Latvijā akreditēto vēstnieku vizītes
Latvijas Zinātņu Akadēmijā

Lielbritānijas vēstnieks – LZA viesis

10. februārī pēc LZA prezidenta ielūguma Latvijas Zinātņu akadēmijā notika tikšanās ar Lielbritānijas vēstnieku Latvijā Ričardu RALFA kungu, kuru pavadīja vēstnieka palīdzē Lelde PFAFORDE un Britu Padomes programmu vadītāja Daina OSTROVSKA.

Vizītes mērķis ir informēt vēstnieku par LZA sadarbību ar attiecīgajām zinātniskajām akadēmiskām institūcijām Lielbritānijā un pārrunāt iespējas sadarbību paplašināt.

No LZA puses piedalījās akadēmijas prezidents T. Millers, viceprezidents J. Stradiņš, akademiķis sekretārs A. Siliņš, akademiķi V. Hausmanis un U. Viesturs, prezidenta padomnieks J. Kristapsons, ārlietu daļas vadītāja D. Šveica, LZA preses sekretāre H. Grīnberga.

Tikšanās laikā T. Millers, J. Stradiņš un A. Siliņš iepazīstināja augsto viesi ar LZA vēsturi, pārveides procesu par jauna tipa akadēmiju, darbības virzieniem un finansēšanas principiem. Tika atzīmēts, ka sadarbība ar Londonas Karalisko Biedrību (Royal Society of London) un Britu akadēmiju (British Academy), kas sākusies jau 1991. gadā, noris sekmīgi un dod pozitīvus rezultātus abām sadarbības pusēm.

V. Hausmanis sniedza informāciju par Britu akadēmijas organizētiem semināriem un tikšanās vairākās universitātēs Londonā un Bredfordā, kurās zinātnieki strādā pie enciklopēdisko vārdu izdošanas. Uz Latviju vērtīgas atziņas atvedusi institūta vecākā zinātniskā līdzstrādāniece A. Rožkalne. U. Viesturs informēja par sekmīgo sadarbību ar Birmingemas universitāti par bioreaktoru darbību.

Abpusēji tika spriests par iespējamo palīdzību, kuru varētu sniegt Britu enciklopēdijas izdevniecība, lai veicinātu dažādu enciklopēdiju izdošanu Latvijā, izmantojot pieredzi Anglijā.

D. Ostrovska informēja par Britu Padomes sadarbības programmām ar dažādām Latvijas augstskolām un aicināja LZA piedalīties.

Rezumējot iegūto informāciju, Ralfa kungs apsūtīja atsūtīt akadēmijas prezidentam savus priekšlikumus par dažādām sadarbības formām, ieskaitot vides aizsardzību. Vēstnieks izteica apmierinājumu ar vizīti un pateicās par iegūto informāciju, solot veicināt turpmāko sadarbību.

D. ŠVEICA

KONKURSS

LU Cietvielu fizikas institūts izsludina konkursu uz trim profesora vietām cietvielu fizikas apakšnozarē.

Dokumenti iesniedzami Rīgā, Ķengaraga ielā 8, sekretariātā viena mēneša laikā. Tālrunis 262933.

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA KĀ PERSONĀLĀ AKADEMIJA

Pagājuši 3 gadi kopš brīža, kad LZA pilnsapulce 1992. gada 14. februārī pieņēma LZA Hartu un jaunus Statūtus. Tad LZA kļuva par tā saucamo personālo akadēmiju, kas apvieno LZA locekļus. Pirms 1992. gada LZA bija resoriska tipa akadēmija un apvienoja kā akadēmijas locekļus, tā arī LZA institūtus.

Š. g. 22. februārī notiek kārtējā LZA gada pilnsapulce. Domājams, ka «Zinātnes Vēstnesis» lasītājiem varētu būt interesanti daži statistiski materiāli par Latvijas Zinātņu akadēmijas locekļiem, to specialitātēm u. tml.

Materiāli ņemti no kārtējās LZA Gadagrāmatas-1995.
J. KRISTAPSONS

LZA LOCEKĻU SKAITS

	01.01.90	01.01.93	01.01.94	01.01.95
Īstenie locekļi	27	68	72	74
Goda locekļi	1	40	43	47
Ārzemju locekļi	—	57	58	65
Korespondētājlocekļi	36	46	54	55
Kopā	64	211	227	241

LZA LOCEKĻU SADALĪJUMS PA NODAĻĀM UN SPECIALITĀTĒM (vispārīgais pārskats)

Specialitāte	Locekļu skaits			
	Īstenie	koresp.	ārzemju	goda

FIZIKAS UN TEHNISKO ZINĀTŅU NODAĻA

	Kopā	23	15	10	—
Fizika	11	3	5	—	—
Mehānika	8	5	2	—	—
Informātika	3	3	2	—	—
Matemātika	1	1	—	—	—
Astronomija	—	2	1	—	—
Enerģētika	—	1	—	—	—

ĶĪMIJA UN BIOĻOĢIJAS ZINĀTŅU NODAĻA

	Kopā	34	20	21	12
Ķīmija	17	6	5	1	—
Medicīna	8	3	7	6	—
Bioloģija	4	4	5	1	—
Biotehnoloģija	3	—	1	—	—
Ģeogrāfija un ekoloģija	1	3	1	—	—
Lauksaimniecības zinātnes	1	2	—	2	—
Mežzinātnes	—	2	—	2	—

HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU NODAĻA

	Kopā	17	20	34	34
Literatūrzinātne	2	2	7	—	—
Literatūra	1	—	—	11	—
Ekonomika	2	6	3	1	—
Filozofija	2	2	—	—	—
Tiesību zinātnes	2	2	1	1	—
Valodniecība	2	2	8	3	—
Vēsture	2	4	8	3	—
Arheoloģija	1	1	1	1	—
Arhitektūra	1	—	2	1	—
Etnogrāfija	1	—	—	—	—
Folkloristika	1	—	—	—	—
Mākslas zinātnes	—	—	—	2	—
Māksla	—	—	—	11	—
Politoloģija	—	—	1	—	—
Psiholoģija	—	—	1	—	—
Socioloģija	—	—	1	—	—
Teoloģija	—	1	1	—	—

ĪSTENIE LOCEKĻI

FIZIKAS UN TEHNISKO ZINĀTŅU NODAĻA

fizika	Elmārs Blūms, dz. 1936. Andrejs Cēbers, dz. 1947. Juris Ekmanis, dz. 1941. Māris Jansons, dz. 1936. Oļģerts Lielausis, dz. 1930. Jānis Lielpēters, dz. 1931. Pēteris Prokofjevs, dz. 1925. Andrejs Siliņš, dz. 1940. Edgars Siliņš, dz. 1927. Kurtis Švarcs, dz. 1930. Juris Zaķis, dz. 1936.
informātika	Jānis Bārdziņš, dz. 1937. Ivars Bijinskis, dz. 1934. Eduards Jakubaitis, dz. 1924.
matemātika	Rūsiņš Mārtiņš Freivalds, dz. 1942.
mehānika	Ivars Knēts, dz. 1938. Egons Lavendelis, dz. 1934. Imants Mafiss, dz. 1935. Aleksandrs Mälmeisters, dz. 1911. Alberts Skudra, dz. 1925. Vitauts Tamužs, dz. 1935. Juris Tarnopolskis, dz. 1929. Gundaris Tetērs, dz. 1928.

ĶĪMIJAS UN BIOĻOĢIJAS NODAĻA

bioloģija	Elmārs Grēns, dz. 1935. Rihards Kondratovičs, dz. 1932. Rita Kukaine, dz. 1922. Pauls Pumpēns, dz. 1947.
biotehnoloģija	Mārtiņš Beķers, dz. 1928. Romans Kārklis, dz. 1928. Uldis Viesturs, dz. 1936.
ekoloģija	Pēteris Cimdīns, dz. 1944.
ķīmija	Jurijs Bankovskis, dz. 1927. Gunārs Čipēns, dz. 1933. Gunārs Duburs, dz. 1934. Jānis Freimanis, dz. 1935. Emīlija Gudriniece, dz. 1920. Mārtiņš Kalniņš, dz. 1939. Ivars Kalviņš, dz. 1947. Mārgeris Līdaka, dz. 1928. Edmunds Lukevics, dz. 1936. Tālis Millers, dz. 1929. Ojārs Neilands, dz. 1932. Bruno Puriņš, dz. 1928. Uldis Sedmalis, dz. 1933. Varvara Sergejeva, dz. 1902. Jānis Stradiņš, dz. 1933. Raimonds Valters, dz. 1938. Nikolajs Vedernikovs, dz. 1937.
lauksaimniecības zinātnes	Censonis Šķiņķis, dz. 1930.
medicīna	Jūlijs Anšelevičs, dz. 1931. Anatolijs Bļugers, dz. 1926. Jānis Oļģerds Erenpreiss, dz. 1929. Viktors Kalnbērzs, dz. 1928. Vija Kluša, dz. 1940. Ilmārs Lazovskis, dz. 1931. Vera Rudzīte, dz. 1929. Jānis Volkolākovs, dz. 1931.

HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU NODAĻA

arheoloģija	Ēvalds Mugurēvičs, dz. 1931.
arhitektūra	Jānis Krastiņš, dz. 1943.
ekonomika	Arnis Kalniņš, dz. 1935.
etnogrāfija	Saulvedis Cimermanis, dz. 1929.
filozofija	Valentīns Šteinbergs, dz. 1915.
folkloristika	Kārlis Arājs, dz. 1929.
literatūra	Jānis Kalniņš, dz. 1922.
literatūrzinātne	Viktors Hausmanis, dz. 1931. Vera Vāvere, dz. 1929.
tiesību zinātnes	Juris Bojārs, dz. 1938. Jānis Vēbers, dz. 1930.
valodniecība	Aina Blinkena, dz. 1929. Marīa Rudzīte, dz. 1924.
vēsture	Aleksandrs Drīzulis, dz. 1920. Indulis Ronis, dz. 1943.
vēsture, filozofija	Vilis Samsons, dz. 1920.

PĒTĪJUMU PROGRAMMAS 1995. GADAM

1994. gada septembrī LZP vadība izstrādāja zinātnes budžeta projektu 1995. gadam, kas tika akceptēts LZP 11. oktobra sēdē un iesniegts Izglītības un zinātnes ministrijai. Budžeta projekts publicēts «Zinātnes Vēstnesī» Nr. 17 un 18. Tajā paredzēti vairāki jauni zinātnes finansēšanas veidi, tai skaitā sadaļa: Jaunas pētījumu programmas. Lai apzinātu zinātnieku gatavību iesaistīties pētījumu programmās un piedāvātos mērķuzdevumos, LZP aicināja iesniegt līdz 1994. gada 1. novembrim iepriekšējus pieteikumus brīvā veidā bez īpašas projektu pieteikuma formas. LZP saņēma pāri par 130 atsevišķiem pieteikumiem par kopējo pieprasīto summu virs 3 mlj. LVL.

Iepriekšējo pieteikumu zinātniskas ekspertīzes organizēšanu LZP vadība uzticēja LZP darba grupai «Zinātnes finansēšana un attīstības stratēģija, zinātnes integrācija» (vad. E. Grēns), kura savukārt izveidoja ekspertu grupas katrā no izsludinātajām pētnieciskajām programmām (koordinatori H. Zenkvičs, J. Ērenpreiss, A. Tabuns, V. Strīķis un P. Laķis). Vairākkārtēju apspriežu un konsultāciju rezultātā, tai skaitā ar LZP vadību, tika noformulētas atsevišķas apakšprogrammas, kā arī programmu un apakšprogrammu mērķis un uzdevumi, kuri būtu jāņem vērā, iesniedzot konkrētus programmu projektus.

1995. gada 10. janvārī LZP, vadoties no pieņemtā valsts budžeta 1995. gadam, nolēma finansēt sekojošas pētījumu programmas: «LATVIJAS IEDZĪVOTĀJI UN TAUTAS VESELĪBA», «LETONIKA», «SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA UN SOCIĀLĀ DROŠĪBA». LZP piekrita arī IZM priekšlikumam pētījumu programmas: «LATVIJAS DABAS RESURSI UN EKOLOĢISKĀ STABILITĀTE», «LATVIJAS ZINĀTNISKĀS UN TAUTSAIMNIECISKĀS PRODUKCIJAS KONKURĒSPĒJA» finansēt no IZM rīcībā esošiem zinātnes budžeta līdzekļiem.

Pētījumu programmu mērķis ir:

1. Veicināt zinātniskos virzienus, kuriem svarīga nozīme Latvijas attīstībā.
2. Optimizēt Latvijas zinātnes nozaru struktūru un organizāciju.
3. Novērst līdzekļu sadrumstalošību un veicināt zinātnes infrastruktūras attīstību.
4. Veicināt studiju kvalitāti Latvijas augstskolās.

LZP izsludina konkursu uz zemāk minētām pētījumu programmām un apakšprogrammām. Finansējumu konkursa kārtībā piešķir galvenokārt atsevišķām pētniecības iestādēm — institūtiem, centriem, augstskolu fakultātēm, zinātnieku kolektīvu apvienībām, kas spēj nodrošināt pasaules zinātnes līmenim atbilstošus risinājumus. Programmas finansējums uzskatāms par attiecīgās pētnieciskās iestādes grantu un vienlaikus vērsts arī uz valsts pētniecisko iestāžu mērķtiecīgu profilēšanu un infrastruktūras nostiprināšanu.

I. LATVIJAS DABAS RESURSI UN EKOLOĢISKĀ STABILITĀTE

1. Latvijas minerālās izejvielas un koksne. Latvijas dabisko izejvielu izvērtēšana un racionālas izmantošanas stratēģijas izstrāde. Izejvielu īpašību izpēte, minerālvielu un koksnes rūpnieciskās pārstrādes tehnoloģiju radīšana jaunu produktu izstrādei Latvijas tautsaimniecības un ārējā tirgus vajadzībām. Nepieciešamo

zinātnisko un inženiertehnisko speciālistu sagatavošana programmas uzdevumu veikšanai.

2. Ekosistēmu biofunkcionālā kvalitāte un funkcionālā stāvokļa izvērtēšana, izmantojot modernās ekoloģijas, ekofizioloģijas, ekobioloģijas u.c. metodes. Kritēriju sistēmas izstrāde Latvijas dabas vides stāvokļa reģionālai optimizēšanai, antropogēnās ietekmes samazināšanai, teritoriālai plānošanai un vides potenciāla saudzējošai izmantošanai. Nepieciešamo speciālistu sagatavošana ekoloģijā un dabas aizsardzībā Latvijas tautsaimniecības vajadzībām.

II. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJI UN TAUTAS VESELĪBA

1. Latvijas iedzīvotāju paaudžu nomaīņa.

Galvenie pētījumu virzieni: dzimstības samazināšanās faktori, cēloņi un paaudžu nomaīņas uzlabošanās iespējas; iedzīvotāju veselības stāvokļa vērtējums un aktīvā dzīves ilguma palielināšanas perspektīvas; ilgstošas darbnespējas un hronisko slimību sociāli ekonomiskās sekas; iedzīvotāju ekonomiskās aktivitātes un dzīvotspējas tendences un prognozes.

2. Ļaundabīgie audzēji.

Paredzams veikt fundamentālus pētījumus onkoloģijā, kas orientēti uz iegūto rezultātu praktisku izmantošanu. Galvenie pētījumu virzieni: kancerogēnēzes mehānismi organisma, šūnu un molekulārā līmenī, etioloģiskie un riska faktori, mūsdienīgu metožu izstrāde riska faktoru iedarbes noteikšanai, Ģenētiskā predispozīcija saslimšanai ar ļaundabīgiem audzējiem, predispozīcijas testēšana molekulārā līmenī. Agrīnās specifiskās vēža diagnostikas molekulāro metožu izstrādāšana un ieviešana klīnikā. Jaunu terapijas metožu un līdzekļu meklējumi.

III. LETONIKA

Latvijas vēstures, arheoloģijas, etnogrāfijas, valodniecības, literatūras, mākslas, folkloras, kultūras un sabiedriskās domas pētniecība, tās materiālās un informatīvās struktūras pilnveidošana.

Nodrošināt «Letonikas» prioritāro pētījumu attīstību, optimizēt to struktūru, veicināt starpdisciplināros pētījumus un speciālistu sagatavošanu visās ar «Letoniku» saistītās nozarēs, it īpaši līdz šim vājāk attīstītajās.

Veicināt «Letonikas» pētīšanai vajadzīgo pirmavotu kvalitāšu apzināšanu, vākšanu un zinātnisko apstrādi, nodrošināt savāktu materiālu glabāšanu, pilnveidot «Letonikas» pētniecības centru materiāli tehnisko nodrošinājumu un informatīvās datu bāzes, atbalstīt «Letonikas» materiālu izdošanu.

IV. LATVIJAS ZINĀTNISKĀS UN TAUTSAIMNIECISKĀS PRODUKCIJAS KONKURĒSPĒJA

1. Materiālu pētniecība, pielietošana un ražošanas tehnoloģijas izstrāde.

Pētīt materiālu (biomateriālu, biodestruktīvo polimērmateriālu, mežmateriālu u.c.) struktūru un īpašības. Izstrādāt kvalitātes un citus kritērijus, kas raksturo materiālu vērtību un konkurētspēju. Meklēt jaunas, efektīvas materiālu ražošanas tehnoloģijas. Noteikt pielietošanas iespējas, kas ļautu paaugstināt izstrādājamo materiālu konkurētspēju iekšējā un ārējā tirgū. Nodrošināt zinātnisko un inženiertehnisko speciālistu sagatavošanu programmas realizācijai.

2. Nepiesārņota un augstvērtīga pārtika: kvalitātes kritēriji un konkurētspēja.

Izstrādāt nepiesārņotas un augstvērtīgas augkopības un lopkopības produktu ražošanas un to pārstrādes programmu, kas ietver pārtikas kvalitātes kritēriju un konkurētspējas nodrošināšanas ekonomisko mehānismu sistēmas. Veicināt antropogēni nepiesārņotas konkurētspējīgas pārtikas ražošanu Latvijas iedzīvotājiem un eksportam. Apakšprogrammai jābūt saistītai ar augsnes pētījumiem, augu mēslošanas un aizsardzības, mājdzīvnieku ēdināšanas un veterīnārās uzraudzības sistēmām. Nodrošināt zinātniskā un inženiertehniskā personāla sagatavošanu sprasto uzdevumu veikšanai.

V. SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA UN SOCIĀLĀ DROŠĪBA

Pētīt cilvēka drošības sociālo aspektu; Latvijas mūsdienu sociālās attīstības likumsakarības (vērtību orientāciju dinamika, demokrātijas un varas attiecības, sociālā stratifikācija u.tml.), šajā problēmu lokā ietverot arī salīdzinošos pētījumus. Veidot socioloģisko datu bāzi — arhīvu.

Programmas vērtē, ievērojot sekojošus kritērijus:

1. **Programmas valstiskais nozīmīgums:** saistība ar Latvijas tautsaimniecību, kultūru, izglītību un sociālo sfēru, intelektuālā potenciāla saglabāšanu un atražošanu.

2. **Programmas zinātniskā kvalitāte:** atbilstība mūsdienu zinātnes līmenim. Starptautiskās sadarbības un finansēšanas iespējas.

3. **Programmas izpildes nodrošinājums:** zinātniskā personāla kvalifikācija un līdzšinējās darbības rādītāji, materiāli tehniskais nodrošinājums, infrastruktūras stāvoklis un perspektīvas.

Pētījumu programmu projektus jāiesniedz LZP sekretariātā līdz 1995. gada 22. martam pēc LZP izstrādātas pieteikuma formas, kuru var saņemt LZP sekretariātā. Programmu finansēšanu paredzēts uzsākt no 1995. gada aprīļa.

Valdes 23.01.95. lēmums

LZP Valde, noklausījusies akad. E. Grēna ziņojumu, nolēmj

apstiprināt 1995. gada pētījumu programmām koordinātorus:

1. LATVIJAS DABAS RESURSI UN EKOLOĢISKĀ STABILITĀTE
LZA kor. loc. H. Zenkvičs
2. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJI UN TAUTAS VESELĪBA
akad. J. Ērenpreiss
3. LETONIKA
Dr. soc. A. Tabuns
4. LATVIJAS ZINĀTNISKĀS UN TAUTSAIMNIECISKĀS PRODUKCIJAS KONKURĒSPĒJA
Dr. lauks. V. Strīķis
5. SOCIĀLĀ ATTĪSTĪBA UN DROŠĪBA
Dr. filoz. P. Laķis

Latvijas Zinātnes padomes priekšsēdētājs, akadēmiķis
P. ZVIDRIŅŠ

«ZVAIGŽNOTĀ DEBESS»

Par ko sfāsta «Zvaigžnotās Debess» jaunākais — 1994./95. gada ziemas — numurs (vāku grezno 16. g. s. Livonijas kartes fragments, kurā manāmi modernās kartogrāfijas pirmie soļi Latvijas teritorijas attēlojumā).

Cilvēka darbības sfēra jau aptver kosmisko telpu kā vidi, un ekoloģijai, kas veidojusies uz daudzu zinātnu nozaru sadures robežas, būs jābalstās arī uz astronomiskām zināšanām. Kāpēc nepieciešama vides daudzveidība kā cilvēka un sabiedrības evolūcijas pamats? Vai ārpuszemes civilizācijas apzināti neslēpj savu eksistenci, lai nepievilinātu potenciālos tehnoloģiski spēcīgākos agresorus? — lasām «Zvaigžnotās Debess» ievadā.

Pārnovas kā grandiozas eksplozijas iezīmē zvaigznes aktīvā, termokodolreakcijās pavadītā mūža beigas un neitronu zvaigznes vai melnā cauruma dzimšanu, bet baltā pundura sprādziens liecina par zvaigznes pilnīgu bojāeju, tās vielai izkaisoties kosmiskajā telpā. No kurienes nākuši visi uz Zemes iegūstamie dārgmetāli — zelts, sudrabs, platīns u.c.? Kāpēc pieaug astronomu interese par pārnovām? — uzzinām ziemas numurā.

Par iespējamo galaktiku «kanibālisma» aktu, kad liela milzu spirālgalaktika M31 (Andromedas miglājs) ir «aprijusi» kādu mazāku pundurgalaktiku, un tās pa-

liekas, kuru centrā var būt arī melnais caurums, aprīņko milzenes kodolu, — tā var interpretēt ainu, ko ar Habla kosmisko teleskopu var saskatīt Andromedas miglāja centrā.

Kosmisko katastrofu tēma ir ļoti populāra. Presē tiek aprakstītas apokaliptiskas ainas, kuru cēlonis būtu Zemes sadursme ar kādu lielāku debess ķermeni — asteroīdu vai komētas kodolu. Vai Zemei gaidāma tāda veida bojāeja tuvāko 200 gadu laikā? — atradīsim atbildi gadalaiku izdevumā.

Izcilajam latviešu matemātiķim Emanuelam Grinbergam padomju laikos bija liegts strādāt par mācītspēku universitātē vai par zinātnisko līdzstrādnieku zinātniskās pētniecības iestādēs, taču strādāt nezinātniski viņš vienkārši nespēja. Likdams pamatus savai elektrisko ķēžu aprēķināšanas metodei (rūpnīcā «Radiotehnika»), viņš vienlaikus aizvien ciešāk pievērsās sava mūža «lielajai mīlestībai» — grafiem, kur E. Grinbergam bija visnopietnākie panākumi. Par tiem aizvien biežāk tiek rakstīts pasaules preses slējis.

Cilvēks, dzīvs būdams, vienlaicīgi eksistē divās pasaulēs — materiālajā un garīgajā; šīs pasaules atrodas ciešā mijiedarbībā. Vai ir pareizi materiālo pasauli pretstatīt garīgajai, tāpat zinātni — ficībai un otrādi.

Kādēļ skolās ir jāmaca astronomija un ficības mācība, — arī par to ir nupat klajā nākušajā izdevumā.

LZA Radiofizikas observatorijas vadība veltīta lielas pūles, lai Krievijas armijas bijušās izlūkošanas antenas Ventspils tuvumā kalpotu zinātnē. Šiem pirmklasīgajiem instrumentiem ir visas iespējas iekļauties aktuālāko mūsdienu astronomijas problēmu risināšanā, kas sasauca ar Latvijas radioastronomu 60. gadu iecerēm.

Kamēr grāmatgaldos un masu mēdijos valda gandrīz pilnīgs astronomiskās informācijas vakuums, tikmēr Latvijas TV mums jau pasaka astronomiskās ziemas iestāšanos. Kādu iespaidu astroloģija atstāj pat uz izglītotiem cilvēkiem ar asu prātu, lasām rakstā par astroloģijas novērtējumu Amerikas žurnālā.

«Zvaigžnotajā Debessī» atrodamas arī precīzas ziņas, kur visu astronomisko zīmu meklējams Mēness, planētas, skaistākie ziemas zvaigznāji, spožākās zvaigznes, kad novērojami meteori.

Gadalaiku izdevumu «Zvaigžnotā Debess» vēl var iegādāties ZA Augstceltnē, Turgeņeva ielā 19, izdevniecības «Zinātne» grāmatu galdā un apgādā «Mācību grāmata» LU (Raiņa bulvārī 19).

I. PUNDURE,
«Zvaigžnotās Debess» atb. sekretāre

Sociālās problēmas Latvijā

Pašreiz valstī notiek lielas pārmaiņas ekonomikā — plānveida fautsaimniecības vietā valstī tiek ieviesta tirgus ekonomika. Tā rezultātā ražošana strauji samazinās. Līdz 1990. gadam iekšzemes kopprodukta apjoms palielinājās un līdz ar to palielinājās iedzīvotāju dzīves līmenis. (Iekšzemes kopprodukts ir noteiktā laika periodā valsts iedzīvotāju ražoto preču un pakalpojumu kopējā vērtība naudas izteiksmē.) Sākot ar 1991. gadu, vērojams iekšzemes kopprodukta straujš kritums. Ja 1990. gadā vidēji uz vienu iedzīvotāju sarazotais iekšzemes kopprodukts salīdzināmās cenās bija Ls 1105, tad 1993. gadā Ls 567 jeb par 49% mazāks. Iekšzemes kopprodukta apjoms vidēji uz vienu iedzīvotāju 1980. gadā bija lielāks (Ls 783) nekā 1993. gadā (Ls 33. lpp.). Ražošanas apjoms sašaurinājās, bezdarba pieaugums un inflācijas procesu norise Latvijā, it sevišķi no 1992. gada līdz 1995. gadam, novedusi pie iedzīvotāju dzīves līmeņa pazemināšanās. Iedzīvotāju dzīves līmeni raksturo dzīves un darba apstākļi, darba sociālie un ekonomiskie nosacījumi, dažādu materiālo un garīgo labumu individuālā patērišana. Dzīves līmenis izpaužas demogrāfiskos rādītājos (dzimstība, mirstība, jaundzimušo paredzamais mūža ilgums u.c.), morāles rādītājos, sabiedrības rūpēs par invalīdiem un veciem cilvēkiem. Pazeminoties iedzīvotāju dzīves līmenim, saasinās dažādas sociālās parādības un procesi, kurus var sagrupēt vairākās grupās: 1) iedzīvotāju nodarbinātība un bezdarbs; 2) cenu pieaugums un materiālo labumu un pakalpojumu patēriņa samazināšanās; 3) demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās; 4) pilsonības problēmas; 5) iedzīvotāju morāles līmeņa pazemināšanās, noziedzības pieaugums; 6) vecu ļaužu sociālā nodrošināšana; 7) izglītības problēmas u.t.t.

Augsta nodarbinātības līmeņa sasniegšana ir viena no valsts makroekonomiskās politikas galvenajiem mērķiem. Latvijas republikā iedzīvotāju nodarbinātībā parādījās vairākas negatīvas tendences: 1) samazinās nodarbināto skaits (no 1403 tūkst. cilvēku 1990. gadā līdz 1245 tūkst. cilvēku 1993. gadā); 2) samazinās nodarbināto īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā (līdz 49% 1994. gada sākumā); 3) samazinās nodarbināto sieviešu īpatsvars kopējā nodarbināto skaitā; 4) strauji samazinās pensijas vecuma nodarbināto skaits un to īpatsvars pensijas vecuma iedzīvotāju skaitā.

Pašreiz Latvijā ir nopietna ekonomiskā krīze. Kā zināms no pasaules prakses, tad viena no krīzes izpausmēm ir bezdarbs. Bezdarbs vienmēr bijis un paliek viena no asākajām sabiedrības problēmām. Bezdarba līmeņa paaugstināšanās rezultātā palielinās bezdarbnieku materiālie un morālie zaudējumi (pazeminās to dzīves līmenis, ilgstāka bezdarba gadījumā zūd kvalifikācija, nav drošības izjūtas par nākotni), cieš zaudējumus sabiedrība kopumā (mazākā apjomā tiek sarazoti iekšzemes kopprodukts, pieaug izdevumi bezdarbnieku sociālai palīdzībai), ilgstāks bezdarbs ir viens no galvenajiem iemesliem sociālās spriedzes pieaugumam, politiskai nestabilitātei, noziegumu pieaugumam u.c., bezdarba līmeņa paaugstināšanās periodos pieaug laulību šķiršanas, iedzīvotāju saslimstības u.c. rādītāji.

Tirgus ekonomikas apstākļos jebkura sabiedrība saskaras ar bezdarba problēmu, taču īpaši aktuāla tā kļūst sabiedrībā, kurā notiek pāreja no centralizētas, valdības kontrolētas ekonomikas uz brīvā tirgus attiecībām.

Tā kā valsts īpašuma konversijas rezultātā Latvijas ekonomikā iezīmējas krāsas strukturālas izmaiņas un darba sfērā sāk dominēt tirgus attiecības, saasinās neatbilstība starp fautas saimniecības vajadzībām pēc darbaspēka ar konkrētu sagatavotības līmeni un tā piedāvājumu topošajā darbaspēka tirgū.

Līdz 1992. gadam Latvijā bezdarbs oficiāli nepastāvēja, jo nebija izstrādāta likumdošana. Tikai pēc likuma «Par nodarbinātību» pieņemšanas noteica bezdarbnieka statusu, tā tiesības un pienākumus. Kopš 1992. gada 25. februāra, kad pirmoreiz publicēja datus par bezdarbnieku skaitu, tas strauji pieaudzis un 1995. gada sākumā valstī bija 84,0 tūkst. bezdarbnieku jeb 6,5% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem, t. i., no nodarbinātajiem, kā arī nestrādājošiem iedzīvotājiem darbības vecumā, kuri ir bez darba, aktīvi to meklē un ir gatavi nekavējoties sākt strādāt. Ja bezdarbnieku skaits 1994. gadā nav īpaši palielinājies, tad ilgstošo bezdarbnieku skaits un, it sevišķi to īpatsvars kopējā bezdarbnieku skaitā, ir strauji pieaudzis. Jo augstāks ir šis īpatsvars, jo nopietnākas bezdarba problēmas pastāv valstī. Ilgstošie bezdarbnieki Latvijā ir cilvēki, kuriem nav darba ilgāk nekā 6 mēnešus. 1995. gada sākumā vairāk nekā sešus mēnešus darbu nevar atrast 35,8 tūkst. cilvēku jeb 42,6% no kopējā bezdarbnieku skaita (3; 10. lpp.). Ilgstošais bezdarbs un tā straujais pieaugums ir cieši saistīts ar ekonomikas lejupslīdi. Kā asa sociāla problēma izvirzās bezdarbnieku skaita samazināšanās, kuri saņem pabalstu. To skaitu ietekmē ilgstošo bezdarbnieku skaita pieaugums, kuri nesaņem pabalstu, kā arī bezdarbnieku skaits, par kuriem nev maksāts sociālais nodoklis. Pašreiz tikai apmēram puse no visiem bezdarbniekiem saņem pabalstu. Lai uzlabotu šo bezdarbnieku un viņu ģimenes locekļu materiālo stāvokli, likumā «Par nodarbinātību» 1994. gada sākumā tika veikti grozījumi un papildinājumi. Pašreiz bezdarbnieku pabalsta saņemšanas termiņu pie zināmiem nosacījumiem var pagarināt līdz 12 mēnešiem. Viens no nosacījumiem paredz, ka bezdarba līmenis attiecīgajā pašvaldības teritorijā 3 mēnešus pirms pašvaldības iesnieguma saņemšanas ir bijis augstāks par vidējo bezdarba līmeni valstī. Bezdarbs Latvijā visvairāk skāris Latgali. Bezdarba līmenis Latgales rajonos divas līdz četras reizes pārsniedz vidējo bezdarba līmeni valstī. Tātad vissarežģītākā situācija ir valsts austrumu rajonos un citos valsts nomāju rajonos un mazpilsētās, kur ražošanas struktūra un iedzīvotāju dzīves apstākļi pazemina iedzīvotāju teritoriālo un nozaru mobilitāti. Uzskata, ka valsts līmenī Latgales rajoniem jāveido īpaša

programma, lai uzlabotu situāciju. Ja vidēji valstī bezdarba līmenis ir apmēram dabiskā bezdarba līmeņa robežās, vairākās republikas pilsētās un rajonos — zem dabiskā bezdarba līmeņa, tad Latgalē tas ir jau pārsniedzis maksimāli pieļaujamo līmeni. Mūsdienā ekonomikā, kad pastāv augsta inflācija, dabiskais bezdarba līmenis tiek raksturots kā maksimāli pieļaujams. Tas svārstās no 2 līdz 7% no kopējā darbaspēka skaita.

Bez tam Latvijas valstī pastāv «slēptais bezdarbs», kas ir neregistrētais bezdarbs. «Slēptais bezdarbs» izpaužas uzņēmumu piespiedu dīkstāvēs, darbinieku piespiedu bezalgas atvaļinājumos un saīsinātā darba nedēļā, dienu un maiņu darbā, kas radies dažādu ekonomisko un finansiālo iemeslu dēļ. Ņemot vērā «slēpto bezdarbu», 1994. gada decembra sākumā valstī nestrādāja vairāk nekā 7% no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (3. 11. lpp.).

Kā pozitīva parādība jāmin tā, ka jauniešu bezdarbam nav izteiktas tendences pieaugt un bezdarbs jauniešus skāris daudz mazāk nekā sabiedrību kopumā. Pašreiz tikai neliela daļa no reģistrētajiem bezdarbniekiem vēlas apgūt profesiju vai pārkvalificēties. Šādu bezdarbnieku īpatsvars pakāpeniski palielinās, tomēr tas ir zems. Pēc autora domām tas raksturo negatīvus uzskatus sabiedrībā — lai strādātu nav nepieciešama profesija un zināšanas. Lai stimulētu apgūt profesiju vai pārkvalificēties, izmainīta likumdošana. Grozījumi likumā «Par nodarbinātību» paredz, ka bezdarbnieks, kurš mācījies pārkvalifikācijas kursus, papildus bezdarbnieka pabalstam saņem arī stipendiju 50% apmērā no saņemamā bezdarbnieka pabalsta. Bezdarba attīstības tempus nākotnē ietekmēs valsts īpašuma privatizācijas efektivitāte un daudz citi faktori.

Pārejot uz tirgus ekonomiku, valstī notika strauja cenu līmeņa celšanās un iedzīvotāju materiālās labklājības pazemināšanās. 1993. gadā, salīdzinājumā ar 1990. gadu, patēriņa cenas bija palielinājušās 60 reizes. Stingras fiskālās un monetārās politikas rezultātā inflācijas tempi ir samazinājušies, tomēr tie ir vēl pietiekoši augsti. Salīdzinājumā ar iepriekšējā gada decembri, 1993. gada decembrī cenas bija palielinājušās par 34,8%, bet 1994. gada decembrī — par 26,3 procentiem (3. 5. lpp.). Salīdzinot inflācijas līmeni ar mēneša vidējās darba samaksa un vidējās pensijas pieauguma tempiem, jāsecina, ka iedzīvotāju pirktspēja palielinās tikai nelielai iedzīvotāju daļai, piemēram, valsts pārvaldē un aizsardzībā strādājošiem, transportā un privātsstrukturās strādājošiem. Turpretim budžeta iestādēs nodarbinātajiem mēneša vidējā darba samaksa pieaug ievērojami lēnāk nekā inflācijas tempi valstī. Zemākā mēneša vidējā darba samaksa ir izglītībā, veselības aizsardzībā un sociālajā aprūpē strādājošiem. Ierobežotie Valsts budžeta līdzekļi neļauj būtiski paaugstināt darba samaksu ārstiem, medmāsām, skolotājiem, augstskolu pasniedzējiem un kultūras darbiniekiem. Tātad valsts ekonomikas krīze visvairāk skar Latvijas inteliģenci. Enerģiskākie un uzņēmīgākie skolotāji, ārsti, medmāsas un pasniedzēji aiziet strādāt uz citām nozarēm un līdz ar to pazeminās skolotāju, ārstu, pasniedzēju kvalitatīvais sastāvs, kas negatīvi ietekmē skolēnu apmācību un audzināšanas procesu skolā.

Valsts Bankas un Finanšu ministrijas konsekvēnti realizētās iedzīvotāju naudas ieņēmumu ierobežošanas politikas rezultātā, strādājošo mēneša vidējā darba samaksa fautsaimniecībā ir tikai nedaudz lielāka, bet daudzās nozarēs pat mazāka nekā iztikas minimums vienam strādājošam, bet pensijas un pabalsti ir noslīdējuši jau zem Valdības noteiktā krīzes iztikas minimuma preču un pakalpojumu groza vērtības. Šo iedzīvotāju naudas ieņēmumi nespēj nodrošināt pašu minimālo vajadzību (pārtikas, komunālo u.c. obligāto maksājumu) apmierināšanu. Ja 1990. gadā ienākumus, kas zemāki par pilna iztikas minimuma preču un pakalpojuma groza vērtību, saņēma tikai 18%, 1991. gadā — 35% iedzīvotāju, tad 1992. g. IV ceturksnī tādu bija jau 83% no visiem iedzīvotājiem (4., 95. lpp.). Pašreiz situācija nav uzlabojusies, jo inflācijas tempi ir augstāki par pensiju, pabalstu un daudzās nozarēs nodarbināto mēneša darba samaksas pieauguma tempiem.

Uzskatāmu informāciju par iedzīvotāju dzīves līmeņa izmaiņām sniedz viņu izdevumu struktūra. Vispazīnāmā likumsakarība ir — jo vairāk naudas līdzekļu iedzīvotāji izlieto pārtikas un komunālo pakalpojumu apmaksai, jo zemāks ir valsts iedzīvotāju dzīves līmenis. Pēdējos gados iedzīvotāju patēriņa struktūrā ir notikušas negatīvas izmaiņas. Mājsaimniecību kopējos izdevumos strauji pieauguši izdevumi uztura produktiem, dzīvoklim un ar to saistītiem maksājumiem, ieskaitot kurināmo, transportam, sakariem. Pie tam ģimenēs ar zemiem ienākumiem šo izdevumu īpatsvars ir ievērojami lielāks (līdz 75%) nekā ģimenēs ar augstiem ienākumiem (līdz 47% no kopējiem naudas izdevumiem). Līdz ar to ģimenes ar zemiem un vidējiem ienākumiem savas vajadzības pēc atpūtas, izglītības, veselības aprūpes, apģērba un apaviem nevar apmierināt vai arī var apmierināt minimāli. Tāpēc uzskatu, ka, salīdzinot mēneša vidējās darba samaksas pieauguma tempus ar inflācijas pieauguma tempiem un izdarot secinājumus par iedzīvotāju pirktspējas palielināšanos, nepieciešams uzsvērt, ka tas neattiecas uz visiem iedzīvotājiem. Ja pirktspēja palielinās, tad tikai nelielai iedzīvotāju grupai, jo zemāk atalgojamiem nodarbinātajiem, pensionāriem, invalīdiem dzīves līmenis pazeminās un pie tam sistemātiski, tāpēc, ka cenas strauji pieaug pirmās nepieciešamības precēm un pakalpojumiem. Ģimeņu budžetu pētījumi liecina, ka 1994. gada I pusgadā, salīdzinājumā ar 1993. gada I pusgadu, samazinājies vairāku pārtikas produktu patēriņš, piemēram, gaļas un gaļas izstrādājumu patēriņš par 14%, piena un piena produktu — par 12%, maizes un labības produktu — par 5,6%, cukura un konditorejas izstrādājumu — par 2,4% u.c. Tajā pašā laikā palielinājies augu eļļas patēriņš (par 61%), augļu un ogu (par 41%), zivju un

zivju produkcijas, kartupeļu, margarīna un citu taukvielu patēriņš (5; 105. lpp.). Daudzās ģimenēs izdevumi pārsniedz ienākumus. Ģimeņu ar nesabalansētu budžetu īpatsvars visu apsekoto ģimeņu vidū ir liels. 1994. gada jūlijā veikta ģimeņu sabiedriskās domas aptauja liecina, ka 58,9% respondentu tikko spēj sabalansēt savu budžetu, 9,9% — sākuši notērēt ietaupījumus, 12,6% — nonākuši parādos, tikai 12,2% aptaujāto apgalvoja, ka naudas viņiem pietiek un ir jau to iekrājuši (5; 103. lpp.). Īpaši grūta situācija ir vientuļajiem pensionāriem, invalīdiem, mātēm, kuras vienas audzina bērnus un citiem maznodrošinātajiem.

Dzīves līmeņa pazemināšanās negatīvi ietekmē demogrāfiskos procesus Latvijā. Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās, kas Latvijā iezīmējās astoņdesmito gadu beigās, strauji turpina progresēt. Visā pēckara periodā līdz 1989. gada beigām iedzīvotāju skaits pakāpeniski palielinājās, bet, sākot ar 1990. gadu, tas samazinās. Pēdējos 4 gados iedzīvotāju skaits valstī samazinājies par 107,6 tūkst. jeb 4,0 procentiem. 1990. gadā iedzīvotāju skaits samazinājās tikai starpvalstu migrācijas rezultātā, bet sākot ar 1991. gadu tas samazinās ne tikai migrācijas, bet arī dabiskās kustības rezultātā. Pirmo reizi pēc 1946. gada vairāk iedzīvotāju nomira nekā piedzima, t. i., dabiskais pieaugums bija mīnus 116 cilvēki, bet 1993. gadā — jau mīnus 12,4 tūkst. cilvēku (1; 59. lpp.). Šo negatīvo parādību ietekmē dzimstības samazināšanās un mirstības palielināšanās. Dzimstības samazināšanās rezultātā dzimstības summārais koeficients ir samazinājies no 2,01 bērna 1990. gadā līdz 1,51 bērnam 1993. gadā (1; 62. lpp.). (Dzimstības summārais koeficients raksturo vidējo bērnu skaitu, kuri varētu piedzimt vienai sievietei viņas dzīves laikā, ja dzimstība katrā vecuma grupā saglabātos aprēķina gada līmenī.) Joprojām pieaug dzimušo bērnu īpatsvars reģistrētā laulībā nesastāvošām sievietēm (1993. gadā 23,0% no dzimušo bērnu skaita). Jāatzīmē, ka daudzās Eiropas valstīs — Austrijā, Dānijā, Somijā, Francijā, Norvēģijā, Zviedrijā, Lielbritānijā arpus laulības dzimušo bērnu īpatsvars ir pat lielāks nekā Latvijā (6; 106. lpp.).

Iedzīvotāju mirstība pakāpeniski palielinās, it sevišķi sākot ar 1986. gadu, kad uz 1000 iedzīvotājiem mira 12,0 cilvēki, bet 1993. gadā — jau 15,2 cilvēki (1., 59. lpp.). Mirušo skaits uz 1000 afficīgajiem iedzīvotājiem pieaudzis visās vecuma grupās, sākot ar 20—24 gadu vecumgrupu. Strauji pieaug pašnāvību un slepkavību skaits, it sevišķi vīriešiem. Zīdaiņu mirstība, salīdzinājumā ar daudzām Eiropas valstīm, ir divas līdz trīs reizes augstāka, piemēram, vecumā līdz 1 gadam mirušo bērnu skaits uz 1000 dzimušajiem Latvijā 1993. gadā bija 15,9 bērni, bet Zviedrijā — 5,4 bērni, Norvēģijā — 5,8 bērni (7; 77. lpp.). Mirstības paaugstināšanās rezultātā jaundzimušo paredzamais mūža ilgums ir mazāks nekā 1979.—1980. gadā, kad tas vīriešiem bija 63,6 gadi un sievietēm — 73,9 gadi. (Jaundzimušo paredzamais mūža ilgums ir gadu skaits, kādu vidēji nodzīvotu afficīgajā gadā dzimušie, ja viņu dzīves laikā mirstības līmenis katrā vecumā paliktu tāds, kāds tas bija dzimšanas gadā.) 1993. gadā jaundzimušo paredzamais mūža ilgums straujāk ir samazinājies vīriešiem (61,6 gadi) nekā sievietēm (73,7 gadi). Mūsu valstī šis rādītājs ir viens no viszemākajiem Eiropā. Valsts iedzīvotāju skaits samazinās arī migrācijas rezultātā: no valsts uz citām valstīm izbrauc vairāk cilvēku nekā iebrauc no citām valstīm. Cilvēki galvenokārt izbrauc uz Krieviju, Baltkrieviju, Ukrainu, ASV, Izraēlu un Vāciju. No valsts galvenokārt izbrauc darbības vecuma cilvēki (1993. gadā 65% no izbraukušo skaita), tikai katrs desmitais cilvēks ir pensijas vecumā un katra ceturta emigrējošā persona ir bērns. Emigrējošo cilvēku izglītības līmenis ir augstāks nekā valsts iedzīvotāju kopumā. Tas negatīvi ietekmē Latvijas iedzīvotāju vecumastāvu un izglītības līmeni. Iedzīvotāju migrāciju būtiski ietekmē Krievijas armijas izvešana no valsts, kā arī Latvijas pilsonības ieguves iespējas, kā arī daudzi citi motīvi: bērni brauc pie vecākiem, uz mācībām, viens laulātais pie otra, dzīvokļa maiņa, dzīves vietas maiņa u.c. motīvi.

Sociālās parādības un procesi ir cieši saistīti ar sabiedrības un atsevišķu sociālo grupu tikumisko stāvokli, ar cilvēku savstarpējo palīdzību, humānismu, labdarības izpaušmi no vienas puses un likumpārkāpumiem, noziegumiem un citām sociālām novirzēm no otras puses. Ekonomikas lejupslīde negatīvi ietekmē sociālos un demogrāfiskos procesus sabiedrībā. Zinātne un prakse pierāda, ka, sašaurinoties ražošanai un pieaugot bezdarbam, palielinās šķirto laulību skaits, iedzīvotāju saslimstība, mirstība, pašnāvību skaits un samazinās dzimstība, kā arī palielinās izdarīto noziegumu skaits, iedzīvotāju saslimstība ar alkoholismu un narkomāniju.

Iedzīvotāju saslimstība ar alkoholismu un narkomāniju laika posmā no 1990. gada nav būtiski izmainījusies. Kā vērtē zinātnieki un ārsti, kuri nodarbojas ar šo problēmu izpēti un saskaras ar šo cilvēku kontingentu, statistiskie dati nepilnīgi atspoguļo reālo situāciju, t. i., slimnieku skaits ir lielāks par iedzīvotāju skaitu, kuri ir iestāžu uzskaitē ar diagnozi alkoholisms un alkohola psihoze, narkomānija un toksikomānija. 1993. gada beigās ārstnieciski profilaktiskajās iestādēs uzskaitē bija 38 tūkst. alkoholiķu un narkomānu un ar pirmoreiz uzstādītu alkoholiķisma diagnozi bija reģistrēti 2770 slimnieki, ar narkomānijas — 97, ar toksikomānijas — 38 (1; 150. lpp.).

Alkoholisms un alkohola lietošana ir cieši saistīta ar dažādu noziegumu izdarīšanu un pašnāvību skaitu. Alkoholisma reibuma stāvoklī tiek pārstādīti 86% slepkavību un slepkavību mēģinājumu, 65% smagu miesas bojājumu nodarījumu un liels skaits likumpārkāpumu (8; 18. lpp.).

LZA SADARBĪBA AR ĀRVALSTĪM

LZA ir parakstījusi 17 sadarbības līgumus un memorandumus ar dažādu valstu radnieciskām organizācijām, vairākos no tiem paredzot speciālistu apmaiņu uz dažādu laika periodu.

LZA Prezidijs ir apstiprinājis «Noteikumus un kārtību», kādā pretendenti var iesniegt pieteikumus, lai veiktu zinātniski pētniecisko darbu šo līgumu ietvaros. Vēlams, lai būtu konkrēta tēma un sadarbības partneris attiecīgajā valstī, kura norādīta pievienotajā sarakstā.

Apstiprināts
Latvijas Zinātņu Akadēmijas
Prezidija sēdē
1995. gada 17. janvārī

Noteikumi par piedalīšanos zinātniskās apmaiņas programmās LZA līgumu ar ārvalstīm ietvaros

1) LZA noslēgto sadarbības līgumu darbību parasti limitē ekvivalentās apmaiņas kvota, kas jāsaprot kā noteikts laika periods gadā, kādā notiek savstarpējā zinātnieku apmaiņa.

2) Saskaņā ar LZA Senāta un Prezidija lēmumiem, prioritāte zinātniskās apmaiņas braucieniem kvotas ietvaros tiek dota LZA īstēniem un korespondētājlocekļiem, LZA vadībai un LZA sekretariāta atbildīgiem darbiniekiem, pie kam, bez savas kandidācijas izvirzīšanas, LZA locekļi var ieteikt gadus jaunu un spējīgu zinātnieku no Latvijas zinātniskām iestādēm, augstskolām un citām organizācijām par abām līguma pusēm interesējošām tēmām.

3) Vēlams, lai kandidātam būtu sadarbības partneris kādā no zinātniskām iestādēm valstī, kurā LZA ir līguma partnere.

4) Pieteikumu kārtību nosaka noteikumi, kuri norādīti Pielikumā 1.

5) Ja kandidāts saņēmis apstiprinājumu saskaņā ar noteikto kārtību piedalīties apmaiņas programmā ārzemēs, tad kandidātam pirms izbraukšanas jāpārskaita Ls 15 par katru dienu, kuru uzturas ārzemēs kvotu apmaiņas ietvaros LZA Apmaiņas Fondā (reķina Nr. 001609748, kods 31010149 AS Unibankas Vecrīgas filiāle), lai garantētu un daļēji nodrošinātu zinātnieku uzturēšanos atbildes vizītē Latvijā.

6) Uzņemšanas izdevumu tēmi apstiprina LZA Valde.

7) Saskaņā ar līgumu, ceļa naudu sedz līgumu pušu dalībnieki, bet uzturēšanās un dienas naudu, kā arī darba apstākļu nodrošināšanu ārvalstīs garantē uzņēmējpusē.

8) Atgriežoties no ārvalstīm, apmaiņas dalībnieks:

— 10 dienu laikā iesniedz LZA Starptautiskajā daļā informāciju, atbilstoši Pielikumam 2;

— darba rezultātus, atkarībā no to nozīmīguma, ieteicams publicēt attiecīgajā zinātniskajā izdevumā kā rakstu, hroniku vai īsu ziņojumu 10 dienu laikā.

9) Informāciju par līgumiem un kvotu daudzumu var saņemt LZA Starptautiskajā daļā un LZA nodaļās.

Telefons 223922 vai 227391.

Nr.	Organizācija					
1.	BRITU AKADEMIJA	līgums	1993.	1995.	3 mē-	
			27.04.	31.04.	neši	
2.	ČEHIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	līgums	1994.	bez-	8 ne-	
				term.	dējas	
3.	EIROPAS ZINĀTŅU UN MĀKSLAS AKADEMIJA	līgums	1991.	bez-	—	
			27.06.	term.		
4.	EIROPAS AKADEMIJA	memor.	1991.	bez-	—	
				term.		
5.	FRANCIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	memor.	1994.	bez-	—	
				term.		
6.	IZRAĒLAS ZIN. UN TEHNOL. MINISTRIJA	memor.	1992.	1996.	—	
			23.01.	31.12.		
7.	KRIEVIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	līgums	1994.	1999.	30 die-	
					nas	
8.	KARALISKĀ ZVIEDRIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	līgums	1992.	1995.	12 ne-	
			16.03.	31.12.	dējas	
9.	LONDONAS KARALISKĀ BIEDRĪBA	memor.	1991.	bez-	10 mē-	
			25.11.	term.	neši	
10.	POLIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	līgums	1990.	1995.	50 die-	
			18.12.	31.12.	nas	
11.	SLOVĀKIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	līgums	1994.	1996.	3 ne-	
					dējas	
12.	SLOVENIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	memor.	1994.	bez-	pēc	
				term.	vienoš.	
13.	NORVĒGIJAS ZINĀTNES UN LIT. AKADEMIJA	līgums	1991.	bez-	12 ne-	
			24.04.	term.	dējas	
14.	SOMIJAS AKADEMIJA	memor.	1993.	bez-	—	
			12.03.	term.		
15.	TEKSASAS UNIVER-SITĀTE (ASV)	līgums	1993.	1997.	—	
			14.01.	31.12.		
16.	ZIEMEĻKAROLĪNAS UNIVER-SITĀTE (ASV)	līgums	1992.	1997.	—	
			15.12.	31.12.		
17.	UNGĀRIJAS ZINĀTŅU AKADEMIJA	līgums	1994.	bez-	12 ne-	
				term.	dējas	

Pielikums 1.

Kārtība, kādā tiek ieteikti un apstiprināti kandidāti, lai piedalītos apmaiņā LZA un citu valstu parakstīto līgumu kvotu ietvaros

1) Noteiktajā termiņā LZA Prezidentam adresētu pieteikumu apmaiņas kandidāts iesniedz Starptautiskajā daļā.

2) Starptautiskā daļa nodod pieteikumu attiecīgajai LZA nodaļai kandidāta darba nozīmīguma izvērtēšanai un ieteikšanai.

Slēdzienu paraksta LZA Valdes loceklis — attiecīgās nodaļas priekšsēdētājs.

3) Nodaļas slēdzienu apstiprina Prezidijs.

5) Starptautiskā daļa veic organizatorisko darbu un saraksti, kārtot formalitātes un vīzu saņemšanu noteiktā kārtībā.

Pielikums 2.

Īsa informācija par LZA zinātniskās apmaiņas brauciena rezultātiem

1. LZA apmaiņas līgums ar _____
2. Vārds, uzvārds _____
3. Tiluls, amats _____
4. Darbavieta _____
5. Vizītes mērķis _____
6. Zinātniskā tēma _____
7. Vizītes laiks, vieta _____
8. Iestādes nosaukums _____
9. Kontaktpersonas _____
10. Īsa anotācija (1—3 lpp. pielikumā)
11. Secinājumi un ieteikumi _____

Par pazeminātu cenu

Dziesmu dziesma / No senebreju val. atdzejojusi K. Skujeniķis; V. Eihvalda, R. Veidemanes apcerējumi, J. Veinberga pēcvārds un komentāri.

Ar šo grāmatu tiek turpināta jau aizsāktā sērija «Literatūras pieminekļi», kurā 1988. gadā iznāca Andreja Pumpura eposs «Lāčplēsis» ar J. Rudziša ievadu un komentāriem.

Kas ir šī slavenā «Dziesmu dziesma», kura rosinājusi daudzu jo daudzu dzejnieku, rakstnieku, mākslinieku daiļradi? Kāpēc seno ebreju mīlas dzeja iekļauta Bībelē? Kas ir tās autors, kāda ir tās rašanās vēsture, un kā tā ietekmējusi citu tautu — it īpaši latviešu — kultūrapziņu un literatūru?

Uz šiem jautājumiem dažādi autori centušies sniegt atbildi šajā izdevumā, kura centrā ir Knuta Skujeniķa «Dziesmu dziesmas» atdzejojums pēc senebreju oriģināla.

Redkolēģijas vadītājs akadēmiķis **Ēvalds Mugurevičs**.
Redkolēģijā: akadēmiķis **Mārtiņš Beķers**, akadēmiķis **Juris Ekmanis**, LZA goda loceklis **Jānis Graudonis**, doc. **Elmārs Beķeris**, doc. **Zīgrīda Goša**, **Oskars Marfinsons**.
Redakcija: **Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Tālr. 212706.**

Redaktore **Zaiga Kipere**.
«Zinātnes Vēstnesis».
Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.
Reģistrācijas apliecība nr. 75.
Izdevējs: **Latvijas Zinātnieku savienība**.
«Science Bulletin» Association of Latvian Scientists.

Indekss **77165**.
Iespēsts a/s «Preses nams» tipogrāfijā,
Rīgā, Balasta dambī 3.
Augstspiede. 1 uzsk. iespiedloksne.
Mēfens **1000 eks**.
Pasūtījums Nr. **203**.

DISERTĀCIJU AIZSTĀVĒŠANA

Sakarā ar Krievijas Metināšanas institūta ģenerāldirektora prof., t.z.d. Vladimira Smirnova pieaicināšanu par oficiālo recenzentu iepriekš pieaicinātā recenzenta Dr. J. G. Karosas vietā, RTU Mašīnbūves un mašīnzinību habilitācijas padomes atklātā sēdē, kurā notiks inženierzinātņu doktora zinātniskā grāda habilitācija RTU laboratorijas vadītājam **VIKTORAM AT-AUŠAM**, tiek pārceļta no 1995. g. 6. februāra uz 1995. g. 6. martu plkst. 14.39 Kaļķu ielā 1, 219. aud.

Š. g. 7. martā plkst. 15.00 notiks inženierzinātņu nozares RTU Promociju padomes RTU-03 sēdē (Āzenes ielā 16, 250. aud.), kurā aizstāvēs disertāciju inženierzinātņu doktora zinātniskā grāda iegūšanai

Benno GOLDBERGS

par tēmu: «**Degvielas un gāzes apgādes cauruļvadu izpēte Latvijā, atbilstoši automatizācijas un dispečerizācijas uzdevumiem**».

Recenzenti: Dr. habil. sc. ing. **Viktors Zēbergs**, Dr. habil. sc. ing. **Egīls Dzelzītis**, Dr. sc. ing. **Ivars Platais**.

Ar disertāciju var iepazīties RTU Zinātniskajā bibliotēkā Kaļķu ielā 1a.

1995. gada 15. martā plkst. 15 notiks Latvijas eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūta habilitācijas un promocijas padomes atklātā sēdē (institūta zālē O. Vācieša ielā 4), kurā zinātnisko darbu kopumu habilitētā bioloģijas zinātņu doktora grāda iegūšanai aizstāvēs

Dr. biol. **Nora ŠVINKA**

par tēmu «**Kanālveidojošo antibiotiku un dihidropiridīnu izsuktās jonu transporta pārmaiņas muskuļu šūnas membrānā**».

Recenzenti: Dr. habil. med., prof. **V. Kluša**, Dr. habil. biol., prof. **J. Aivars**, Dr. habil. biol., prof. **P. Ozoliņš**.

Ar habilitācijas darbu var iepazīties Latvijas eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūta bibliotēkā O. Vācieša ielā 4.

1995. gada 17. janvārī J. Vītola Latvijas mūzikas akadēmijā notika prof. **Eduarda KĻAVIŅA** pētījuma «**Latviešu portreta glezniecība mākslas laikmetu mijā 1850.—1940.**» habilitācija.

Tajā piedalījās trīs recenzenti: habilitēti doktori **T. Kačalova**, **P. Zeile** un mākslas doktore **R. Kaminska**.

Habilitācijas rezultāti: **Eduarda KĻAVIŅA** habilitētais doktora grāds tika piešķirts **vienbalsīgi**. **E. KĻAVIŅA** pētījums izraisīja lielu interesi un izvērtās par goda dienu pazīstamajam zinātniekam.

LATVIJAS ZINĀTNIĒKU SAVIENĪBAS KONGRESS

Latvijas Zinātnieku savienības kongress notiks š. g. 22. aprīlī. Tā pirmajā daļā iecerēta zinātniska konference, kurā paredzēts aplūkot sekojošus tematus:

LĪKUMDOŠANA PAR ZINĀTNI UN AUGSTĀKO IZGLĪTĪBU,

ZINĀTNES ORGANIZĀCIJA UN FINANSĒŠANA,

ZINĀTNIĒKU SOCIĀLAIS STĀVOKLIS.

LZS biedrus, kuri vēlētos izteikties par šiem jautājumiem, lūdz iesūtīt savas uzstāšanās tēzes vienas mašīnraksta lappuses apjomā līdz š. g. 20. martam Latvijas Zinātnieku savienības koordinācijas un informācijas centrā Turgeņeva ielā 19.

Lai sekmīgi noritētu jaunās LZS padomes un valdes vēlēšanas, tiek precizēts LZS biedru skaits, tādēļ visus, kuri vēl nav samaksājuši biedru naudu par 1994. gadu, lūdzam to izdarīt līdz š. g. 6. martam.

LZS valde